

Anmeldelser

BENEDICTE FONNESBECH-WULFF OG PALLE ROSLYNG-JENSEN (red.): *Historiens Lange Linjer*. København 2006, Gyldendal. 480 sider. 244 kr.

STEEN BUSCK OG HENNING POULSEN (red.): *Danmarks historie – i grundtræk*. 2. udgave, Århus 2002, Aarhus Universitetsforlag. 462 sider. 348 kr.

Det er efterhånden længe siden, hvis det overhovedet nogensinde har været sådan, at historien alene handlede om konger og krige – og godt det samme, vil de fleste sikkert mene. Det er knap så længe siden, at historieundervisning primært handlede om at lære årstal udenad og kende til »de faktiske forhold« i fortiden. I løbet af 1960'erne blev historieundervisningens form og indhold imidlertid radikalt ændret. Frem for som hidtil at have almen dannelse som formål blev vægten nu lagt på at bruge faget til at udvikle kritisk sans. Derfor blev undervisningen indrettet på fordybelse og kritisk behandling og detaljeret analyse af udvalgte problemer og følgelig lagt an på det såkaldte knudetovsprincip: I stedet for kendskab til årstal og faktiske forhold gennem historiens epoker gjaldt det nu om at studere udvalgte emner i detaljen. Man skulle foretage et mindre antal dybdesnit, eller sagt på en anden måde, fokusere på nogle få knuder på historiens lange tov. Områdeafgrænsningen kunne være kronologisk, tematisk, geografisk og/eller teoretisk, men med sigte på, at de valgte temaer, problemer, problemkomplekser, eller hvad de nu blev kaldt, blev studeret i detaljen.

Selv om denne form for historieundervisning bestemt havde sine fortrin og kvaliteter, var der også ulemper forbundet med den. En af de vigtigste var, at overblikket over historiens forløb gik tabt. Til denne indvending ville den områdebaserede undervisnings fortalere svare, at man netop takket være de indgående detailområdestudier ville blive udstyret med metodiske og kritiske færdigheder, der ville gøre en i stand til på egen hånd at skaffe sig indsigt i andre emner og problemstillinger end dem, man lige havde fulgt områdekurser i, ligesom man selv ville være i stand til at læse sig til det store overblik. Der blev altså

forudsat meget selvstudium, både under studiet og efter, at man havde forladt universitetet og fundet beskæftigelse. Bl.a. for at fremme kandidaternes færdigheder i den slags blev faget håndbogsbenyttelse, som på mit institut i dag hedder informationssøgning og dokumentation, indført. Praksis viste imidlertid bare, at de studerende nok fik udviklet deres kritiske sans, men det overblik og den sammenhængsforståelse, som de på egen hånd formodedes at være i stand til at skaffe sig, udeblev. De særligt studerede knuder/områder kom derfor i praksis til at være »syv små øer i uvidenhedens store hav«.¹

Problemet blev forstærket af, at nogenlunde samtidig med, at universiteternes historieundervisning blev omlagt til knudetovsprincippet, blev der gennemført lignende reformer i folke- og gymnasieskolen. Man kunne derfor ikke længere forudsætte, at nye studerende på universiteterne mødte med blot basalt overblik over og sammenhængsforståelse for historiens gang, når de påbegyndte historiestudiet.

Som en løsning på dette problem, som ikke indebar, at man forlod knudetovsprincippet og muligheden for at trænge dybt ned i udvalgte områder og problemstillinger, men dog kunne sikre et vist overblik over historiens gang, indførtes gradvist i løbet af 1980'erne et obligatorisk kursus i lange linjer, evt. i form af separate kurser i danmarkshistorie og/eller verdenshistorie, i løbet af det første studieår. Selv om der nu altså i mere end 20 år i historikerkredse har været erkendelse af behovet for undervisning i lange linjer og sammenhængsforståelse, er der fortsat diskussion om, hvordan man nærmere bestemt strukturerer og tilrettelægger en sådan undervisning. Skal det eksempelvis gøres kronologisk, tematisk og/eller geografisk? Formålet med denne reviewartikel er, med udgangspunkt i to foreliggende værker, der henholdsvis søger at dække historiens lange linjer generelt og danmarkshistoriens lange linjer, at anskueliggøre nogle af de problemer og dilemmaer, som er forbundet med udarbejdelse af værker om lange linjer til brug i historieundervisning, samt at diskutere mulige måder at håndtere problemerne på under hensyntagen til de dermed forbundne fordele og ulemper.

Historiens Lange Linjer (HLL) er redigeret af Benedicte Fonnesbech-Wulff og Palle Roslyng-Jensen, begge Københavns Universitet, og værket består af i alt 28 artikler, som i gennemsnit fylder 17 sider. Artikelforfatterne er alle tilknyttede historiestudiet ved Københavns Universitet. Bogen er ikke forsynet med noget forord, men redaktørerne har på

¹ Knud J.V. Jespersen: »Hvad vil vi med historien? Uvidenskabelige betragtninger over fagets udvikling og rolle«, Carsten Due-Nielsen, Knud J.V. Jespersen, Leon Jespersen og Anders Monrad Møller (red.): *Struktur og Funktion*. Festskrift til Erling Ladewig Petersen, Odense 1994, s. 322f.

min forespørgsel oplyst, at bidragene oprindeligt har været forelæsninger, der indgik i undervisningen for førsteårsstuderende i fagene danmarkshistorie og verdenshistorie ved Københavns Universitet. Hvem der er tænkt som bogens primære målgruppe, bliver intetsteds direkte anført, men på bogens hjemmeside under Gyldendal henvises til Gymnasieportalen i dette forlags regi, ligesom hjemmesiden er forsynet med opgaver til hvert kapitel, som angiveligt er tilpasset gymnasie- og hf-elever.

Artiklerne er anbragt i kronologisk orden, begyndende med en om det antikke Grækenland og sluttende med fire artikler om henholdsvis Den kolde krig, Kina efter 1949, »Er USA anderledes« og »Menneske og miljø: de lange linjer og de kortere«. De 28 artikler er ikke kapitler i en traditionel verdenshistorie, men er kronologisk bredt anlagte studier i udvalgte temaer. Bogen postulerer ikke at dække hele verdenshistorien i sammenhæng, selv om alle tidsperioder er dækket ind. Visse artikler dækker et forholdsvis snævert tidsrum (f.eks. »Reformationen«, »Absolutismen«, »Oplysningstiden, de amerikanske og franske revolutioner« og »Den anden verdenskrig«), mens andre sammenfatter en bredere epoke (f.eks. »Det antikke Grækenland« og »Den europæiske ekspansion«). Mange af artiklerne søger at inddrage danske aspekter af de fænomener, de behandler, f.eks. den om reformationen, mens to artikler er rent danmarkshistoriske, nemlig »Det agrare Danmark før landboreformerne« og »De folkelige bevægelser og det danske«. Artiklerne er generelt klare og velskrevne, men da formålet med bogen synes at være at bibringe læserne kendskab til de lange linjer i historien og dermed overblik og sammenhængsforståelse, forekommer en del artikler – deres øvrige kvaliteter ufortalt – at være noget snævre i forhold hertil. Vist kan der argumenteres for, at man får indsigt i historiens lange linjer gennem læsning af 28 delstudier i historien, men kun to af artiklerne tager virkelig det store overblik, tematisk, kronologisk og geografisk, nemlig: »Krig og stat i Europa 1000-2000« og den allerede nævnte »Menneske og miljø: de lange linjer – og de kortere«. Jeg kunne godt ønske mig flere artikler af den type i en bog om historiens lange linjer; som mulige temaer kunne nævnes: kristendom, kirke og samfund gennem 2000 år, forholdet mellem øvrighedsmagt og befolkning gennem tiderne, sociale og politiske eliter fra det antikke Grækenland til i dag, tilværelsen som bonde fra oldtiden til i dag. Desuden kunne kulturmødet mellem europæere og folk fra andre verdensdele have været behandlet i det lange perspektiv i stedet for som nu at være fordelt på tre artikler: »Kulturmøder og korstog « (middelalderen), »Den europæiske ekspansion« (tidlig moderne tid) og »Europæisk imperialismen i

Afrika« (1800-tallet). På linje med dette bliver afkoloniseringen i anden halvdel af det 20. århundrede – selv om emnet er nævnt rundt omkring i bogen – ikke genstand for nogen samlet behandling. Endvidere kunne overvejelser over, hvad det gennem historien til forskellige tider har indebåret at være henholdsvis mand, kvinde og barn have været interessante.

Redaktørerne – og givetvis også mange af HT's læsere – vil hertil sikkert indvende, at dette er meget store krav at stille, og at det vil være vanskeligt at finde historikere, der er i besiddelse af så stort overblik og tilmed så belæste, at de vil være i stand til at honorere det. Det er sikkert rigtigt, men af en bog, der har historiens lange linjer som emne, ville man forvente sådanne virkelig brede overblik. Tekster af denne type er nok vanskelige at skrive, men ville til gengæld være uhyre udbytterige og anvendelige for historisk interesserede. Jeg er derimod ikke sikker på, at man opnår det optimale overblik og den klareste sammenhængsforståelse af historiens lange linjer ved 28 kronologisk spredte og – indrømmet – almindeligvis bredt anlagte punktnedslag i historien. Bogen er således i virkeligheden nærmest udtryk for knudetovsprincippet, om end med flere og ofte større knuder end vanligt.

Det giver sig selv, at en bog med en sådan opbygning og på et sådant antal sider ikke vil kunne behandle enhver relevant tematik, og visse temaer er temmelig stedmoderligt behandlet, det gælder eksempelvis kønshistorie og mentalitetshistorie. Andre temaer er kun behandlet for visse perioders vedkommende, f.eks. videnskabshistorie. Der er et kapitel om Kinas historie efter 1949, men dette store og gamle lands historie før den tid hører man ellers kun om en passant.

Disse forhold hænger nok også sammen med værkets tilblivelsesomstændigheder. Artiklerne har som nævnt oprindeligt været forelæsninger ved introduktion til historiens lange linjer for nystartede historiestuderende. Der har skullet opstilles et undervisningsforløb med en ugentlig forelæsning gennem to semestre, og her har man måttet tage, hvad huset formåede, altså basere det på de lærerkræfter, man havde ansat, og disses ekspertisefelter.

I bogen er der hverken referencer eller bibliografier, men til HLL hører tillige hjemmesiden www.historienslangelinjer.gyldendal.dk, hvor der for hvert kapitels vedkommende er henvisninger til relevant litteratur samt opgaver, henvisninger til relevante links og undertiden rettelser i forhold til papirteksten. Litteraturhenvisningerne er dog af vekslende kvalitet. Hos nogle forfattere er de ledsaget af beskrivende og karakteriserende kommentarer, hos andre får man bare oplistet en række titler. Her kunne en ensartet praksis have været ønskelig. I det i

øvrigt fine kapitel »Rom: Republik og universelt imperium« hedder det s. 50: »Den romerske republikanske orden var ikke et demokrati, således som det nyligt er blevet hævdet af en fremtrædende historiker«. Hvem denne »fremtrædende historiker« er, hvor vedkommende har fremsat sit synspunkt, og hvordan der er blevet argumenteret for det, oplyses ikke. Det havde der ellers været mulighed for på hjemmesiden, men dér må vi for det pågældende kapitels vedkommende lade os nøje med en række centrale titler. Den »fremtrædende historikers« værk er givetvis iblandt. Kapitlet om Den Kolde Krig rummer nytolkninger af mange, vigtige begivenheder, og her fungerer den grundigt kommenterede litteraturliste på hjemmesiden fint som henvisninger til yderligere litteratur for dem, der måtte ønske at sætte sig ind i koldskrigshistoriografien generelt.

Der er i forfatterkollegiet uenighed om, hvorvidt Ægypten skal skrives med E eller Æ som begyndelsesbogstav, og ved et par lejligheder anvendes statsbetegnelsen Østrig-Ungarn om perioden før 1867. I kapitlet »Det orientalske problem« hedder det, at mordet i Sarajevo på den østrigske tronfølger, ærkehertug Franz Ferdinand, fandt sted den 24. juni 1914 (s. 348), men allerede i det efterfølgende kapitel, »Den første verdenskrig – forudsætninger og konsekvenser« får man heldigvis den rette dato, den 28. juni, oplyst (s. 366).

De ovennævnte kritiske bemærkninger forhindrer ikke, at størsteparten af artiklerne er velskrevne, indsigtfulde og interessante og kan læses med stort udbytte; det er deres egnethed i en bog, der angiveligt vil formidle historiens lange linjer, der her anfægtes.

Et forsøg på at trække lange linjer, danne overblik og skabe sammenhængsforståelse i forhold til danmarkshistorien er gjort med *Danmarks historie – i grundtræk* (DHIG), skrevet og redigeret af i alt otte historikere ved historiestudiet ved Aarhus Universitet. I modsætning til HLL er DHIG forsynet med et forord, hvoraf fremgår, at værket primært er skrevet som »en indføring i dansk historie for historiestuderende i deres første studieår«, men at redaktørerne håber, at det også vil kunne finde anvendelse ved anden undervisning og blandt historisk interesserede i al almindelighed. DHIG er modsat HLL struktureret som et tov frem for som knuder på et tov. Værket er opdelt i kapitler og har et enhedspræg; i indholdsfortegnelsen er de individuelle forfattere således ikke anført, det er de kun først i det kapitel, som de har bidraget med hver især. Kapitlerne er bygget op over politisk, økonomisk og social historie. Dette kan umiddelbart virke ret traditionelt og er i overvejende grad »history from above«. Inspiration fra f.eks. den ny kulturhistorie mærker man ikke meget til. Men på den anden side er værkets sigte at intro-

ducere nystartede studerende til danmarkshistorien, altså give en vis basal grundviden og overblik som en nødvendig forudsætning for videre og mere detaljerede studier i f.eks. problemstillinger inspireret af den ny kulturhistorie.

Selv om der er tilstræbt et enhedspræg for de forskellige kapitlers opbygning, kan man indimellem godt mærke forfatternes forskellighed. Visse kapitler er mere deskriptive og visse mere analytisk-diskuterende end andre. Nogle kapitler er mere kronologisk refererende, mens andre rummer en helhedstolkning, f.eks. det sidste kapitel i højmiddelalderafsnittet, der hedder »Middelalderstaten: Grænser for vækst«. Nogle kapitelforfattere er flinke til at inddrage andre geografiske områder – foruden det nuværende kongerige Danmark – der til forskellige tider hørte under den danske krone. Andre forfattere holder sig strengt til danske forhold alene, mens andre igen inddrager udenlandske forhold til sammenligning og perspektivering. Som et eksempel på den sidstnævnte tilgang skal fremhæves Henning Poulsens skildring af besættelsestiden, hvor han trækker på sin viden om andre besatte lande som Norge, Holland og Belgien og derved virkelig formår på relativt få sider at sætte den danske besættelse i relief. Selv om bogens strukturering er udtryk for et enhedspræg, er det altså ikke sådan, at de enkelte forfatterpersonligheder og deres respektive forskningsprofiler bliver helt udviskede. Ikke overraskende får man endog særdeles god besked om adels- og godsforhold i de kapitler, der er forfattet af henholdsvis Erik Ulsig og Carsten Porskrog Rasmussen, og i den del, som Gerda Bonderup har skrevet, får sundhedsvæsenet som det eneste sted i værket sit eget særskilte afsnit.

Bogen rummer fire bilag: folketal, mandatfordeling ved folketingsvalgene (men ikke ved landstingsvalgene), danske ministerier efter 1848 og kongerækken. En fyldig og detaljeret bibliografi over al relevant litteratur er naturligvis af omfangsmæssige grunde udelukket, men i »Vejledning til læsning« er der en kommenteret oversigt over brede danmarkshistorier og en liste over bindestregshistorier samt vejledning i at finde yderligere litteratur om dansk historie. Denne indføring til relevant litteratur er sammen med illustrationer og register nogle af de ændringer, der har fundet sted i forhold til førsteudgaven.

Vist er der vægtninger og formuleringer i bogen, der kan diskuteres. Selv ville jeg nok ikke bruge udtrykket »vejleder for Christian 7.« om Ove Høegh-Guldberg (s. 200), og når det om konseilspræsident Estrup hedder, at med »Københavns befæstning som en i brede kredse populær mærkesag udviklede han reelt sin regering til et diktatur« (s. 293), så vil jeg opfatte formuleringen som en pædagogisk forenkling.

Generelt efterlader værket dog indtrykket af et tydeligt helhedspræg frem for af »for mange kokke«, men at skrive danmarkshistoriens lange linjer må alt andet lige også siges at være en mere overkommelig og overskuelig opgave end at skrive verdenshistoriens eller ligefrem Historiens lange linjer – ikke mindst for danske historikere.

Selv om der hersker udbredt enighed om værdien og nødvendigheden af at undervise i lange linjer, er dette dog ikke så enkelt og ligetil, som det umiddelbart kan lyde. Man taler om historiens lange linjer, men hvilken historie menes der – for er der overhovedet én historie? Verdenshistorie har i praksis ofte vist sig at være Europas eller den vestlige civilisations historie, hvor andre verdensdeles og andre kulturers historie kun bliver medtaget, når europæerne kommer i kontakt med disse, og da anskuet i et europæisk perspektiv. En anden mulighed var at skildre de ikke-vestlige civilisationer på egne præmisser, men i så fald vil det ofte blive særskilt og uden sammenhæng med afsnittene om Europa og vestlig civilisation, hvad der måske heller ikke tjener til at fremme sammenhængsforståelsen. Et praktisk problem ved at søge undervisningen tilrettelagt på både den ene og den anden måde er, at det ofte vil knibe for de enkelte lærerkollegier at stille med nogen, der har den fornødne, kvalificerede viden om alle ikke-vestlige kulturer og civilisationer. En tredje mulighed var derfor at undgå at bruge betegnelsen verdenshistorie, når det nu er svært at leve op til den varebetegnelse både i teori og i praksis, og i stedet tage konsekvensen af eget ståsted som europæer eller vesterlænding og mere beskedent, men også mere dækkende kalde faget for »vestlig civilisation« eller »Europa i verden«, som det er tilfældet i den gældende studieordning ved det universitetsinstitut, som jeg er ansat ved.

Et yderligere problem er at skaffe lærebøger, der har det rette omfang i henhold til gældende studieordning, og som formidler de indsigter, man fra universitetsinstitutternes side ønsker at bibringe de historiestuderende. Meget egnet dansksproget materiale har hidtil ikke foreligget. Til gengæld findes der en del amerikanske lærebøger i »History of Western Civilization«, men erfaringen viser, at disse ofte ikke svarer til danske studerendes behov, hverken omfangs-, vinklings- eller indholdsmæssigt.

Så synes til sammenligning danmarkshistoriens lange linjer at være et mere overskueligt og håndterbart projekt. Og så dog alligevel ikke helt så overskueligt og håndterbart, som man umiddelbart kunne tro: Ofte er der tale om en tilbageprojicering af det nuværende Danmark og dets nuværende geografiske udstrækning uden hensyntagen til, at den danske stat tidligere har været del af et langt større imperium, hvori andre

territorier til forskellige tider har indgået; endsige til, hvad et sådant multiterritorielt og multinationalt imperium har betydet for politik, samfundsforhold og selvforståelse.

Michael Bregnsbo

ECKHARD MEYER-ZWIFFELHOFFER: Politikōs archein. Zum Regierungsstil der senatorischen Statthalter in den kaiserzeitlichen griechischen Provinzen. Historia Einzelschriften bd. 165. Stuttgart 2002, Franz Steiner Verlag. 369 sider. EUR 88.

Bag den let mystiske titel på Eckhard Meyer-Zwiffelhoffers monografi gemmer der sig en væsentlig studie over den romerske provinsguvernørs regeringspraksis. Det græske »politikōs archein« – dvs. »at herske politisk« eller rettere »at herske i overensstemmelse med bystatens normer« – fremhæver det forhold, at en romersk provinsguvernør ikke skal betragtes som en magistrat eller bureaukrat. Han var en aristokrat udsendt af kejseren for at herske over andre aristokrater, frie borgere, ikke undertrykte slaver. Dette var hans primære rolle. Siden Fergus Millar i 1977 udsendte sin skelsættende bog om den romerske kejser, er forskningen blevet stadig mere bevidst om, at den romerske statsmagt rådede over meget begrænsede instrumenter til at implementere aktive politikker i rigets civile liv. At regere det vidtstrakte imperium var langt hen ad vejen et spørgsmål om at reagere på konkrete henvendelser fra undersåtterne, overbragt enten gennem breve eller af delegationer, som søgte audiens – det såkaldte *petition-response* princip. Tingene kunne dårligt være anderledes. Rigets formelle administrative organer var af uhyre begrænset omfang. Man har ligefrem benyttet udtrykket *government without bureaucracy* til at sammenfatte det karakteristiske ved det romerske styre.

Det gjaldt ingen steder mere end i visse af imperiets græksprogede provinser. Lilleasien og vore dages Grækenland var fx områder organiseret i provinser uden nævneværdige garnisoner af den romerske hær. Her bestod romermagten vitterligt i det daglige af et par højtrangerende udsendte repræsentanter for kejseren, ledsaget af et par håndfulde politiske forbindelser, nogle snese slaver og andre »skriverkarle« samt et ganske lille kontingent soldater. Det var alt for lidt til i praksis at styre de vidtstrakte provinsterritorier med tættekam. Det behøvede man imidlertid heller ikke. I stedet forlod man sig på at overlade meget af det praktiske arbejde til lokalsamfundene selv. Disse var stadig organiseret som bystater. At regere en romersk provins som guvernør var mindre et direkte administrativt anliggende end et spørgsmål om at kunne